

ERIK ROSSANDER:

Ett flexibelt försvar

Det enda vi kan vara säkra på om Sverige blir indraget i ett krig är att vi måste slåss på angriparens villkor. Försvaret måste därför satsa på flexibilitet. Den finner man ofta hos vapensystem som verkar i gränzonen mellan traditionella försvarsgrenar. Hit hör tex pansarvärnshelikoptern och luftvärnsrobotar med mycket lång räckvidd. Organisationsstrukturen måste anpassas till förändrade krav och möjligheter.

Vad krävs för att ett försvar skall vara fredsbevarande? Två ytterligheter ger sig själva. Det kan vara så svagt att det i praktiken är obefintligt, och oförmöget att på något sätt skada någon. En främmande invasion blir då en "fredlig insats", "broderlig hjälp" eller liknande, utan (omedelbart) krig – freden har bevarats.

Försvaret kan å den andra sidan vara så fruktansvärt starkt att ingen makt eller allians anser sig ha någon chans att bryta det, och alltså avstår alla från att försöka.

Det första alternativet är helt oförenligt med vår säkerhetspolitiska målsättning – "att bevara landets oberoende" – och det andra omöjligt att uppnå. En realistisk nivå för försvaret någonstans mitt emellan ytterligheterna återstår alltså.

På denna nivå krävs väl att det har tre egenskaper¹

- det skall ha styrkor "på plats" så att en angripare under alla förhållanden tvingas acceptera en viss osäkerhet när det gäller möjligheten att lyckas
- det skall snabbt kunna öka sin styrka i aktuellt område, så att angriparen kan riskera kännbara förluster och
- angriparen skall inte bara behöva räkna med förluster i insatta styrkor utan även få andra, helst oacceptabla skador utanför invasionsområdet.

Vår "retaliation"

I denna uppsats tänkte jag beröra framför allt de två första egenskaperna. Låt mig dock först något kommentera den sista, som kan få mången rättrogen svensk att spärra upp ögonen. Det är inte

*Överstelöjtnant Erik Rossander
tjänstgör på Försvarshögskolan.*

min mening att vi skall skaffa oss en "bestraffningskapacitet" (retaliation) å la NATO med kärnvapen. I stället bör vi utnyttja den säkerhetspolitiska situation vi nu har. Så länge vi lämnas i fred, fungerar det svenska territoriet som en skyddsmur mot överraskande angrepp åt båda håll.

Ett neutralt Sverige garanterar Sovjet att NATO får mycket svårt att tex från Atlantområdet med flyg eller kryssningsrobotar slå mot de sovjetiska örlogsbaserna eller andra anläggningar i land. På motsvarande sätt vet norrmännen att ett självständigt Sverige avsevärt kan försvara överraskningsangrepp från WP mot Norge (och även i viss utsträckning Danmark).

Den som däremot först kränker oss, skall veta att vi satsar på att försvara oss. Om vi engagerar oss i ett försvar mot ett angrepp från en supermaktsallians, har vi ju samtidigt fått samma fiende som den andra alliansen har. Om denna då finner anledning att ingripa mot huvudmotståndaren genom Sverige, är den tidigare "muren" raserad – den spärrade passagen är fri. Vi kan ju knappast på allvar försvara oss mot båda sidorna samtidigt. Den som alltså överväger att angripa oss, skall veta att han därmed avsevärt kan försämrå sin säkerhetspolitiska situation. Detta är vår "retaliation"!

Att vara på plats

Men tillbaka till de första två egenskaperna. "Att vara på plats" innebär att en angripare skall tvingas att kalkylera med någon form av väpnat motstånd hur han än planerar sitt angrepp. Traditionellt är

det hos oss flygvapnet som i stor utsträckning planerats för att ta den första smällen. Attackflyget har tillsammans med delar av arméns beredskapsförband, hem- och driftvärn, rustade fartyg ur flottan och vissa fasta kustartilleri en sådan eldkraft att osäkerheten för en angripare måste vara avsevärd. För att minska den kan han planera för att först slå ut dessa relativt få men vitala förband. Det blir för oss signalen till att mobilisera övriga delar av försvaret – de som skall kunna tillfoga en angripare avsevärda förluster (den andra "egenskapen" ovan).

Vi har en ganska bra kvalitet på våra "på plats" system: radar- och signalspaning, flygplan, flygtransportabla beredskapsplutoner, rustade fartyg och fredsutlagda fasta mineringar för att ta några exempel. Problemet är större när det gäller framtiden för den stora mobiliserade delen av försvaret.

Ytförsvår och skalförsvår

Med ökade kostnader och en teknisk utveckling som gör att "livslängden" för ett vapensystem blir allt kortare pga att det blir omodernt, blir det alltmer intressant att hitta ekonomiska "patentlösningar". Några sådana har diskuterats, tex "ytförsvaret" (ofta kallat "sega gubbar") eller "skalförsvaret" (med slagordet "går det inte att hålla Sverige utanför kriget, skall vi hålla kriget utanför Sverige").

Nackdelen med alla patentlösningar är att de fungerar utmärkt om angriparen betar sig som vi vill, men de blir ganska verkningslösa om han gör något annat. Ytförsvaret tex är säkert mycket effektivt mot en angripare som vill ockupera

stora delar av landet genom brett upplagda invasioner. Om han däremot "bara" vill (åtminstone inledningsvis) utnyttja vårt luftrum, så har ett ensidigt inriktat arméförsvar inte mycket att sätta emot. Inte heller fungerar det särskilt bra mot ett kraftsamlat angrepp som vinner snabb framgång på djupet.

Skalförsvaret är å andra sidan en bra garant för freden, om det görs så starkt att angriparen inte kan slå hål på det. Om han däremot tillfälligtvis kraftsamlar resurser, "normalt" avsedda för tex Centraleuropa, mot oss kan han säkert knäcka försvaret tidigt, och därefter relativt ostört kliva iland.²

Moderna kustrobotsystem kan bli utmärkta komplement till attackflyg, ytattackfartyg och ubåtar.

Enkelt uttryckt är vårt problem att vi per definition ("försvar") är i efterhand och (inledningsvis) måste slås på angriparens villkor. Det är han som väljer tidpunkt, område och riktning samt form för angreppet. Vi har bara att vänta på den första smällen. Försöker vi bygga ett försvar som är speciellt inriktat på att avvärja den angreppsform vi vid en viss tidpunkt bedömt som mest sannolik, vet vi bara att *så* kommer han då *inte* att göra. Eller omvänt – bestämmer vi oss för att ett speciellt hot inte är så farligt, och därför inte kräver motmedel, *blir* det säkert just ett mycket farligt hot. (Ubåtar!).

Satsa på flexibilitet

Vi bör därför satsa på ett försvar som har förmågan att skada en angripare mest på det sätt han i en viss situation är mest känslig för. En kustinvasion kan tex ha som "flaskhals" tillgång på specialbyggda landstigningsfartyg. Alltså bör vi ha bra kapacitet att slå ut många sådana. Vid en annan angreppsform kan angriparen ha behov av att snabbt kunna anfälla långa sträckor med pansarförband. Då måste vi ha en god pansarvärnskapacitet. Ideallösningen på vårt dilemma vore förstås att hitta ett vapensystem som kunde utnyttjas i båda situationerna. Kanske pansarvärnshelikoptern kan bekämpa också mindre fartyg? Patentlösningar eller "mest sannolika fall" - planering duger inte. Försvaret måste satsa på flexibilitet.

En sådan finner man ofta hos vapensystem som verkar i gränzonen mellan olika traditionella försvarsgrenar. Pansarvärnshelikoptern ovan är bra exempel – den skulle kanske kunna utnyttjas mot både armé- och marinmål. Andra system kan vara luftvärnsrobotar med mycket lång räckvidd.

Det kan effektivisera arméluftvärnet och komplettera jaktflyget och skydda både rörliga anfallsförband ur armén och fasta anläggningar ur alla tre försvarsgrenarna. Rörliga markbaserade robotvapen kan konstrueras för att bekämpa både mark- och sjömål. Sjöminor som kan flygfällas skulle avsevärt förstärka våra långt ut planerade sjömineringar och ge vår moderna flygtransportkapacitet ytterligare användningsområde. Moderna kustrobotsystem kan ges mycket lång räckvidd och god precision och skulle därför kunna sättas in mot olika

invasionsföretag utan tidsödande omgrupperingar – de kan bli utmärkta komplement till attackflyg, ytattackfartyg och ubåtar.

Listan på sådana här önskvärda, flexibla vapensystem skulle kunna göras ganska lång. När det gäller studier och anskaffning finns det emellertid problem. Deras flexibilitet ligger bl a i att de berör flera traditionella försvarsgrensområden – och därför blir de svåra att planera in i försvarsgrenarnas anskaffningsplaner. De "ramlar mellan stolarna". Teknikutvecklingen för vapensystem har medfört att de helt enkelt sprängt försvarsgrensfällorna. De traditionsrika försvarsgrenarna härstammar från en tid när vapen och krigföring entydigt hörde hemma på marken (för armén) till sjöss (för flottan) och senare i luften (för flygvapnet).

Anpassa organisationstrukturen

Det är väl så att även försvaret, liksom alla andra storkoncerner, måste se över sin organisationsstruktur för att anpassa den till förändrade krav och möjligheter. En sådan översyn skulle kunna innebära att de operativa staberna – främst militärområdesstaberna – skulle få en mer framträdande roll när det gäller anskaffning av vapensystem och utveckling av förband. Det är ju ändå dessa staber som är ansvariga för krigsplanläggningen och

den operativa ledningen inom respektive områden, och de är sammansatta av officerare ur alla försvarsgrenar. En viss ökning av militärbefälhavarnas betydelse har skett, men en mer eftertrycklig utveckling i den riktningen borde prövas.

Teknikutvecklingen för vapensystem har sprängt försvarsgrensfällorna.

Det skulle kanske ge det militära försvaret den moderna koncernorganisation som behövs för att vapenutvecklingens flexibilitet till fullo skulle kunna utnyttjas.

Då skulle försvaret säkert ännu bättre kunna övertyga omvärlden om att vid ett angrepp skulle vi inte bara ha förband på plats och kunna ge angriparen ett försämrat säkerhetspolitiskt läge, utan även kunna ge de anfallande förbanden stora förluster. Vår fredsbevarande förmåga skulle öka.

¹ S P Huntington "Conventional Deterrence and Conventional Retaliation in Europe". International Security Winter 1983/84.

² Ett fylligare resonemang finns i Hugemark, Rosander, Sandström: "Svenskt militärt försvar – strukturer och principer" i U1:s Fred och Säkerhet Debatt och Analys 1982–83, Förlaget Akademiliteratur AB 1983.